

Войтовська Алла Іванівна
*Здобувач Уманського державного
педагогічного університету імені Павла Тичин*

ПОНЯТТЄВО-КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ ГЕНДЕРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Дослідження проблеми гендерної соціалізації студентської молоді з особливими освітніми потребами вимагає цільового трактування наукових дефініцій у цій галузі. Тому метою є обґрунтування та уточнення теоретичних понять, що дасть можливість проводити ґрунтовний аналіз наукової проблеми.

Процес наукового пізнання дійсності передбачає оперування вже усталеними поняттями та формування нових. Тому в контексті предметного поля нашого дослідження необхідним є уточнення таких ключових понять, як «особа (студенти) з особливими освітніми потребами», «соціалізація», «гендер» «гендерна соціалізація».

Один з документів (наказ Міністерства освіти і науки України № 691 від 2 грудня 2005 року «Про створення умов щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю») використовує ряд термінів, таких як «діти з особливими освітніми потребами», «молодь з інвалідністю», «діти з тяжкими порушеннями розвитку», «діти з обмеженими можливостями здоров'я» [2].

Усі ці терміни відображають медичну модель, яка «розглядає ваду здоров'я як характеристику особи, що може бути викликана хворобою, травмою чи станом здоров'я» і, відповідно, потребує медичного чи іншого втручання з метою «корекції» відповідної проблеми особи.

Щодо терміну «інвалід», міжнародне визначення якого вперше подано в Декларації ООН «Про права інвалідів» у 1975 р., то це – «особа, яка не може самостійно забезпечити повністю або частково потреби нормального особистого і / або соціального життя через порушення вроджене або набуте фізичних або розумових здібностей» [1].

Знак рівності між поняттями «інвалідність» і «особлива потреба» поступово знімається, та ще й досі це питання залишається досить суперечливим, підтверджуючи гірку правду: бути інвалідом означає бути

неблагополучним. Тому узагальнений образ дитини з особливими потребами створюється на основі різних джерел, національного та міжнародного досвіду, дозволяє на сьогодні спонукати сучасне суспільство до роздумів про роль та місце у ньому дітей, які мають особливості психофізичного розвитку, тобто тих, які випадають із нашого стереотипного уявлення про так звану нормальність.

Зокрема, А. Капська, С. Пальчевський наводять різні визначення цієї категорії людей: «неповноцінні», «неповносправні», «діти-інваліди», «люди з особливими потребами», «люди зі спеціальними потребами», «люди з функціональними обмеженнями», «маломобільні групи населення» тощо [4, с.263].

Терміну «люди з особливими потребами» дотримується П. Таланчук, уникаючи психологічно деструктивного терміну «інваліди», що меншою мірою травмує психіку молодих людей, підвищує впевненість у собі, прискорює інтеграцію у відкритий соціум і адаптацію до умов нового середовища.

Нині слово «інвалід» все частіше замінюється на більш коректне «особа з обмеженими можливостями». Тим не менше, цей сталий термін часто вживається в публікаціях, у нормативних та законодавчих актах, у тому числі в офіційних матеріалах ООН.

Поняття «діти з особливими потребами» має в цілому узагальнений характер і конкретизує всіх дітей, чії потреби виходять за межі загальноприйнятих норм. Дане поняття покликане витіснити з широкого вжитку терміни «аномальні діти», «діти з порушеннями розвитку», «діти з відхиленнями», які конкретизують їх як інвалідів, ідіотів та даунів, що вказує на ненормальність та неповноцінність людини.

Широкий вжиток терміну «діти з особливими потребами» зініціювала Саламанкська Декларація, опублікована у 1994 р., де і подано його основне визначення «особливі потреби» стосуються всіх дітей і молодих людей, чії потреби залежать від різної фізичної чи розумової недостатності або труднощів, пов'язаних з навчанням.

Серед самих хворих також побутує специфічний сленг, який вони

вважають за звичайний, зокрема «опорник», «шийник», «колясочник», але у широкому соціальному колі ці слова майже не використовуються.

Отже, проаналізувавши праці зарубіжних і вітчизняних науковців, виходячи із неоднозначного трактування понять «інвалід», «інвалідність» та визначивши найбільш коректну форму означення цієї категорії людей, будемо вживати поняття «особа з особливими освітніми потребами», у тому числі «студентська молодь з особливими освітніми потребам» у контексті соціальної обмеженості особистості, що виникла внаслідок фізичних, психічних чи медичних порушень організму і створених суспільних умов, які звужують можливості щодо виконання соціальних ролей та самореалізації належно до життєвих норм. Відповідно замість терміну «інвалідність» будемо використовувати більш коректну форму «особливість».

Студентство, за визначенням А. Петровського, – мобільна соціальна група, метою діяльності якої є організована за певною програмою підготовка до виконання високих професійних та соціальних ролей у матеріальному і духовному виробництві [3, с.163].

Зазначимо, що студентська молодь має свої специфічні фізіологічні, психологічні, соціокультурні, пізнавальні потреби та інтереси, відмінні від потреб та інтересів інших поколінь, оскільки характеристики та риси студентів перебувають у стані формування та становлення. Так, Ю. Самарін визначає в розвитку студентської молоді низку характерних рис і суперечностей соціально-психологічного характеру. В цей період людина визначає свій майбутній життєвий шлях, опановує професію й починає пробувати себе в різних життєвих сферах; самостійно планує свою діяльність і поведінку активно відстоює самостійність суджень і дій.

Одним із основних понять у дослідженні є визначення гендеру. Ми погоджуємось із думкою Б. Кочубей, що гендер — соціально-біологічна характеристика, через яку визначаються поняття «чоловік» і «жінка» психосоціальні, соціокультурні ролі чоловіка і жінки як особистостей, а також психо-біологічні особливості, на які впливає біологічна стать, цілісна психічна репрезентація статі, сповнена неповторним динамічним глибинним,

когнітивним та поведінковим поняттям жіночого та чоловічого, здобута індивідом у результаті набуття індивідуального гендерного досвіду [5, с.135]. Тобто деякий соціальний конструктор, що визначає соціальну стать людини.

У своїй роботі ми розглядаємо процес соціалізації у гендерному контексті, тому оперуючим обрано поняття «гендерна соціалізація» як один із напрямів соціалізації.

Ми погоджуємось із думкою дослідниці М. Тишкової, процес соціалізації – це формоутворення в індивідумі, на основі узагальненого досвіду в суспільному середовищі і передання в ході процесів суспільної комунікації визначених, зумовлених суспільно і культурно, внутрішніх регуляторів діяльності, а також зразків і правил, індивідуальної розробки і інтерпретації досвіду [5, с.178].

Відповідно до визначення Ю. Галустян гендерна соціалізація – процес засвоєння норм, правил поведінки, установок, що узгоджуються з культурними уявленнями про роль, положенні і призначення чоловіка і жінки в суспільстві [4].

Таким чином, поняття гендеру і гендерної соціалізації стають визначальними для розуміння сьогоdnішнього порядку денного суспільства, складних соціальних відносин, що існують в ньому. Це поняття важливе для досягнення соціальної справедливості та здійснення необхідних для цього суспільних трансформацій. У багатьох країнах світу вже відбулися істотні зрушення у вирівнюванні прав та можливостей жінок і чоловіків, зокрема, стосовно доступу до економічних, політичних, освітніх ресурсів.

Ми будемо керуватись саме таким визначенням: гендерна соціалізація – це процес засвоєння людиною соціальної ролі, визначено для неї суспільством від народження, залежно від того, чоловіком або жінкою вона народилася. конструювання

Таким чином, здійснивши різноаспектний аналіз ключових понять дослідження, під гендерною соціалізацією студентської молоді з особливими освітніми потребами розуміємо складний, багатоступеневий процес засвоєння норм, правил поведінки, установок чоловічих і жіночих ролей найбільш

сприятливих для повноцінного функціонування молоді з нозологіями в умовах ВНЗ.

Література:

1. Декларація про права інвалідів (проголошена резолюцією генеральної асамблеї ООН від 09.12.1975 р.) // Дистанционное и виртуальное обучение. – июнь 2010. – № 6(36). – С. 26.
2. Наказ «Про створення умов щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю» (2005 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uazakon.com/documents/date_9o/pg_izwdow.htm.
3. Петровский А. В. Развитие личности. Возрастная периодизация. Психология развивающейся личности / А. В. Петровский. – М. : Педагогика, 1987. – 240 с.
4. Соціальна педагогіка / за заг. ред. А. Й. Капської. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 465 с.
5. Соціолого-педагогічний словник / за ред. В. В. Радула. – К. : «Екс Об», 2004. – 304 с.